

Vapaa-ajanlautakunta

Viite: lausuntopyyntö 24.03.2017, OKM/32/040/2015

Asia: Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi

Lausunto Opetus- ja kulttuuriministeriö

Meritullikatu 10

Helsinki

Tässä Rovaniemen kaupungin vapaa-ajanlautakunnan lausunnossa koskien ehdotusta museopoliittiseksi ohjelmaksi ovat mukana Rovaniemen taidemuseon ja Lapin maakuntamuseon lausunnot.

Ehdotus museopoliittinen ohjelmaksi linjaa ja visioi museoalan tulevaisuutta vuoteen 2030 kuuden kehittämiskokonaisuuden kautta. Työryhmän (OKM 29.6.2015) valmisteleva kokonaisuus sisältää yleisiä uudistamistarpeita, osaamisen ja toimintatapojen muutoksia, rakenteiden ja rahoituksen uudelleen arviointia sekä kokoelmatyöhön ja digitaalisuuteen liittyviä näkökulmia. Kukin kokonaisuus sisältää näkemyksen tavoitetilasta, kuvauksen kehittämiskohteesta sekä toimenpide-ehdotuksia. Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi tarjoaa positiivisen viestin yhteisöllisyydestä ja korostaa erinomaisesti yhteistyön ja osallisuuden merkitystä. Museoiden asiantuntijarooli oikean tiedon tarjoajana on nostettu hyvin esiin, kuten myös museoammatillisuuden monipuolistuminen sekä nykypäivän museotoiminnan uudet osaamistarpeet.

Vastuumuseoiden synty

Alueellisen ja valtakunnallisen museotoiminnan osalta esitetään vastuiden, rakenteiden ja rahoituksen uudistamista. Nykyinen järjestelmä korvataan ehdotuksen mukaan kansallisilla museoilla sekä valtakunnallisilla ja alueellisilla vastuumuseoilla. Työryhmä esittää lisäksi, että kunkin alueen, joka voi koostua myös useammista maakunnista, tehtävistä huolehtisi yksi alueellinen vastuumuseo. Esityksen mukaan jatkossa taloudellinen tuki kohdistuu edellä mainittuihin museoihin. Museoiden talouden katsotaan myös tulevaisuudessa perustuvan julkiseen rahoitukseen. Lisäksi rahoituspohjaa halutaan laajentaa niin julkisen kuin yksityisen rahoituksen suuntaan. Ohjelmassa viitataan myös maakuntaudistukseen ja sen mukaisesti pyrkimykseen laajentaa kulttuurin rahoituspohja vastuumuseoiden koko toimialueelle. Näitä rakenteita ei toistaiseksi ole olemassa, jolloin tämä mahdollisuus jää avoimeksi sekä toteutuessaan alueellisesti vaihtelevaksi.

Alueellisen vastuumuseon nimeämisprosessi nostaa myös esiin monia käytännön tason kysymyksiä. Onko niin, että kunta jatkossa hakee alueellisen vastuumuseon statusta ainoastaan yhdelle museoistaan vai onko suunnitelmissa myös vaihtoehtoisia ratkaisuja? Miten toimii uudessa tilanteessa samalla alueella olevien usein alueellisten museoiden vuorovaikutus ja tehtäväjaot?

Miten hakeminen organisoidaan? Kuka tekee lopulliset valinnat? Lisäksi on otettava huomioon, että maakuntamuseoiden ja aluetaidemuseoiden tehtävät, toiminta ja osaaminen on varsin erilaista. Paikallis- ja erikokoismuseoiden toiminnan tukeminen on edelleen tärkeä ja merkityksellinen tehtävä.

Rahoituksen kehittämisestä

Näkemyks museoista tulevaisuudessa myös riskejä ottavina laitoksina liittyy innovatiivisiin sisältöihin ja ratkaisuihin museotoiminnan kehittämiseksi. Pääosin kunnallisella rahoituksella toimivilla museoilla taloudellisten riskien ottaminen on erittäin haasteellista. Ohjelmaehdotuksen mukaan valtio tarjoaa tukensa jatkossakin valtiosuosjärjestelmän kautta vastuumuseoille. Puhutaan erillishoitoituksella tuettavista vapaaehtoisesti sovittavista tehtäväkokonaisuuksista. Museopalvelujen laajenemisen vuoksi esitetään rahoitusohjelman laajentamista vapaaehtoisilla sopimuksilla alueen kuntiin. Maakuntauudistuksen johdosta tämä mahdollisuus rahoitusohjelman laajentamisesta on mielenkiintoinen. Mikäli maakunnallinen toimija nähdään tässä tapauksessa kuntien yhteistyötahona, tarvitsee maakunta museotoimintaan liittyvää osaamista, jotta asiantuntijuuteen perustuva vuoropuhelu on mahdollista. Kunnilla saattaa olla myös todellisia vaikeuksia lähteä mukaan. Ehdotuksessa on mukana eri rahoitusinstrumentteja, joihin kuuluu myös yksityinen rahoitus mahdollisine verovähennysoikeuksineen. Museoille tehtävien lahjoitusten verovapauden selvittäminen on erinomainen asia.

Uusia ja innovatiivisia rahoitusmalleja on hyvä tutkia ja ottaa myös käyttöön, mikä edellyttää osaavaa henkilökuntaa ja räätälöityä koulutustarjontaa. Uusien ansaintamekanismien hakuun tarvitaan myös koulutusta ja hyvien käytäntöjen jakamista. Kysyntää olisi etenkin taiteen arvon määrittämiselle, mutta tämän tiedon myyminen on museoeettisesti ongelmallista. Henkilötyövuosiperusteinen valtiosuos on ollut pääosin toimiva, sillä se osaltaan turvaa erilaisissa taloustilanteissa ammattitaitoisen ja riittävän henkilökunnan museoissa.

Palvelutuottamisen arkea kunnassa on myös se, että ulkopuolisen rahoituksen saaminen on usein epävarmaa eikä sen varaan useinkaan voi laskea pitkäjänteistä toimintaa. Toiminnan rahoitusohjelman laajentaminen koulutus- ja sosiaalipalveluihin ei liene realistinen tavoite kaikkialla maassamme. Voi olla, että koulujen joutuessa maksamaan taide- ja museokasvatuspalveluista, on vaarana, että palvelujen käyttö vähenee tai jopa loppuu. Ratkaisuna voisi olla keskitetysti suoritettu korvaus, joka turvaa kaikille kouluille pedagogisten museopalvelujen käytön mahdollisuuden. Sosiaalipalvelut siirtyvät maakuntahallintoon, mikä edellyttää organisaatioiden välisiä uusia neuvotteluja ja yhteisten käytäntöjen ja yhdyspintojen luomista. Rahoituskriteerit tarkentuvat valtiosuosjärjestelmän uudistamisen yhteydessä 2017-2018.

Vaikuttavaa ja vetovoimaista museotoimintaa

Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi sitoutuu museolain ja valtiosuosjärjestelmän uudistamista koskeviin esityksiin. Museolain kokonaisuudistus tulee valmistella siten, että laki voidaan hyväksyä vaalikaudella 2015-2019. Museoiden yhteiskunnallinen rooli sekä valtakunnallinen ja alueellinen toiminta nähdään pääosin nykyisen järjestelmän mukaisena. Uudistuksilla pyritään vahvistamaan museoalan vaikuttavuutta, yleisön osallistumismahdollisuuksia ja palveluiden saatavuutta. Olennaista onkin kiinnittää huomiota

alueiden erilaisuuteen myös maantieteellisestä näkökulmasta. Rovaniemellä ja Lapissa välimatkat ovat pitkiä ja palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Asiakassegmenttien määrittelyssä ja tarkastelussa on tärkeää ottaa huomioon lisääntyvät matkailijamäärät. Rovaniemellä turismin kasvulla on suora yhteys esimerkiksi Lapin maakuntamuseon kävijämäärien kasvuun. Museopalvelut ovat tärkeitä kuntien elin- ja vetovoimatekijöitä.

Digitalisaatio ja uusi kokoelmatyö

Ehdotus visioi ihmisten toimintatapojen ja toimintaympäristöjen muuttuvan siten, että museoiden tarjontaa tulee uudistaa erityisesti digitaaliseen suuntaan. Ohjelma puhuu *digitaalisesta murroksesta*. Kokoelmien hankinta ja hoitaminen on tulevaisuudessa yhä keskitetympää ja tarkoituksenmukaisempaa liittyen erityisesti valtakunnalliseen TAKO-kokoelma- ja tallennusyhteistyöhön, lisäksi aineistojen liikkuvuus helpottuu ja lisääntyy. Tavoitteena esitetään myös yhteiset kokoelmakeskukset. Digitalisaation välillisiin ja välittömiin kustannuksiin ohjelmaehdotus ei varsinaisesti ota kantaa, mutta kiinnittää huomion säilymisen turvaamiseen ja digitoidun aineiston ansaintalogiikan muutoksiin. Lisäksi ohjelmaehdotuksessa kannetaan huolta digitaalisesta osaamisesta ja yhteistyöstä sekä *digitaalisen kulttuurin* kehityksestä.

Digitaalisen kulttuurin kehitys ei kuitenkaan korvanne autenttisten taideteosten esittämistä tulevaisuudessakaan. Digitalisaaliseen kehittämistyöhön liittyvät olennaisena osana tallentamiseen ja säilyttämiseen liittyvät kustannukset ja resursointi sekä osaamisen kehittäminen riittävälle tasolle.

Ehdotus ei käsittele erikseen näyttelytoimintaa, jonka se katsoo olevan toimintaa, jota julkinen rahoittaja ei pyri ohjaamaan. Näyttelytoiminta on kuitenkin aivan keskeinen taidemuseoiden toimintamuoto, joka osaltaan vastaa myös ajankohtaisten teemojen käsittelyyn liittyviin haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

Alueelliset ja kulttuuriympäristöön liittyvät viranomaistehtävät

Ohjelmaehdotus toteaa, että alueelliset palvelut eivät ole kaikkialla samalla tasolla. Lisäksi todetaan, että ne ovat jossain määrin jäsentymättömiä ja toteutus vailla tehokasta seurantaa. Tavoitteena on tasapainottaa tätä epäsuhtaa. Ehdotus toteaa myös, että alueellisista museotehtävistä on tarpeen säätää lain tasolla. Keskeisenä lainsäädännöllisenä uudistuskohdantana esitetään Museovirastolle kuuluvien kulttuuriympäristön viranomaistehtävien alueellinen hoitaminen. Näin kulttuuriperintöön ja taiteeseen liittyvät alueelliset tehtävät siirtyisivät alueellisille vastuumuseoille, pääsääntöisesti yhden ylläpitäjän tuotettaviksi ja koskemaan tarvittaessa useampaa maakuntaa. Kuntien ylläpitämien museoiden näkökulmasta ehdotus vaikuttaa merkittävältä haasteelta, tasapuolistamistavoitteen rinnalla. Nykyistä tarkemman tulos-, tehtävä- ja rahoituseurannan toteutuessa on ilmeistä, että vastuumuseot tarvitsevat toimintakentän laajentuessa lisää henkilöstöä sekä muita tehtävän vaatimia resursseja. Tehtäväkohtaista rahoitusta voidaan pitää onnistuneena suunnitelmana. Huomionarvoista on myös se, että kulttuuriympäristöön liittyvät viranomaistehtävät edellyttävät hyvin usein erityisosaamista, jonka saatavuus voi olla aika ajoin epävarmaa. Olennaista on rahoituksen riittävä kattavuus ja se, että rahoitus kohdistuu selkeästi museon toimintaan, jolloin museotoiminta saa myös itse hyötyä oman toimialansa kehitysaskeleista.

Tulevaisuutta ennakoiva ohjelma

Ohjelma on valmisteltu huolellisesti ja siinä on erinomaisella tavalla ennakoitu museotoiminnan tulevaisuutta. Yhteisöllisyys, asiantuntijuus, saavutettavuus, avoimuus, luovuus ja moniäänisyys ovat jo osa museoiden nykypäivän todellisuutta. Yhdessä tekeminen, verkostoituminen, yhteisöllisyys ja vapaaehtoisten lisääntyvä osuus museotyössä ovat hyvää ja tavoiteltavaa yhteistä tulevaisuutta. Onkin tarkoituksenmukaista pohtia museotoiminnan tulevaisuutta monista eri näkökulmista, luoden vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia.

Rovaniemen taidemuseo ja Lapin maakuntamuseo ovat selkeästi profiloituneita museoita. Arktisuus, pohjoisuus ja pohjoinen yhteistyö kulkevat punaisena lankana läpi toiminnan ja sen kehittämisen. Rovaniemen kaupungin alueella toimivat myös Metsämuseo ja Kotiseutumuseo. Olennaista yhteistyössä on toimiva dialogi museoiden, asiakkaiden tarpeiden sekä yhteistyötahojen kesken. Ehdotuksen tavoite moniäänisyydestä ja alueellisesta tasa-arvosta ei välttämättä toteudu ainoastaan keskittämällä. Vaikuttavuutta on mahdollista lisätä myös kannustamalla paikallisiin, innovatiivisiin yhteistyöratkaisuihin. Kokonaisuutena tarkastellen vastuunjakon sekä roolien selkiyttäminen sekä rahoituksen osoittaminen rakenteellisiin kehittämishankkeisiin on hyvä valinta.

Museoilla on merkittävä yhteiskunnallinen sivistystehtävä. Museot ovat hyvinvoinnin tekijöitä, ne rikastavat kulttuuriamme ja kasvattavat sosiaalista pääomaamme. On hienoa, museoiden tärkeää työtä halutaan linjata ja nostaa esiin museopoliittisen ohjelman avulla.